

1. Προκοσύμφωνο του έτους 1420: Η Καλή Χανδακίταινα προκικεῖ την κόρη της, Μαρία. Νοταριακό πρωτόκολλο Marco de Ugolini

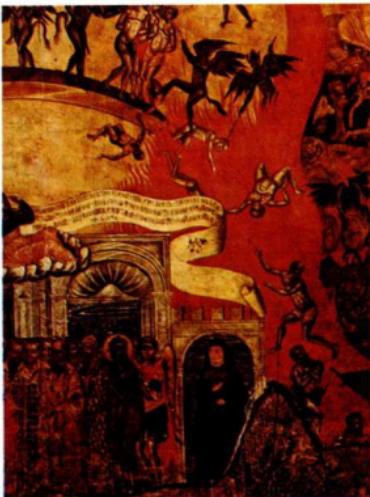
Η γυναίκα στη Βενετοκρατούμενη Κρήτη με βάση τις Νοταριακές πηγές

Οι γυναίκες στην Κρήτη, γράφει το 1570 ο Γενικός Προνοητής Ιάκωβος Foscariini, ζούσαν κλεισμένες στα σπίτια τους κι αποτραπηγμένες από την κοινωνία. Μόνον οι Εβραίες έβγαιναν ελεύθερες στους δρόμους, γιατί ήταν αναγκασμένες να πηγαίνουν στα υπροσδεψεία για να δουλέψουν ή στα χριστιανικά σπίτια, όπου τις καλούσαν ως υπηρέτριες για τις χοντροδουλειές...

Η περιγραφή αυτή δεν συμφωνεί καθόλου με την εικόνα της γυναικας που παρουσιάζεται σε μια σειρά νοταριακών πράξεων, οι οποίες αποτελούν με την αμεσότητα των πληροφοριών τους μία από τις πιο αξιόλογες πηγές για την προσέγγιση των καθημερινών εκδηλώσεων ενός κοινωνικού συνόλου. Η έρευνα και μελέτη του υλικού αυτού καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι η γυναίκα στην Κρήτη εκμεταλλεύτηκε όσο της ήταν επιτρεπτό τις δυνατότητες για δράση που πρόσφεραν τα αστικά κέντρα, όπως αυτά είχαν διαμορφωθεί με τις κοινωνικές και οικονομικές συγκυρίες που επικράτησαν στη μεγαλόνησο κατά τη μακραίων διάρκεια της βενετικής κυριαρχίας. Δεν είναι, εξάλλου, τυχαίο ότι ο ποιητής της Πανώριας, Γεώργιος Χορτάσης, απευθύνεται στον πρόλογο του στις «τιμημένες γυναίκες» και στις «ευγενικές κορασές» που παρακολουθούν τη θεατρική παράσταση.

Χρύσα Α. Μαλτέζου

Καθηγήτρια Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης

2. Η αφειρώτα της εικόνας της Δευτέρας Παρουσίας, μοναχή Ευγενία Τραπέζοντοπούλα (μέσα 17ου αι.) Ελληνικό Ινστιτούτο Βενετίας, Οδόγος Μουσείου, πιν. 1Z

Στα κρητικά νοταρικά έγγραφα η γυναικά μαρτυρείται σε μια μεγάλη ποικιλία ειγγράφων: σε συμφωντικά γάμου, προικούμφωνα και προικετήμησες, διαθήκες, αγοραπωλητήρια, ενοικιαστήρια, χρεωτικά ομολογίες, πιστωτικά έγγραφα, συμβάσεις μαθητείας, συμβάσεις εργασίας, συνεταιρισμούς, εξουσιοδοτήρια κ.ά. Η κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει είναι στις περισσότερες νοταρικές πράξεις εψηφανής. Ως θυγατέρα του ευγενή αρχό ή ως ευγενεστατή αρχόντισσα, αν είναι πεντεμένη, δηλώνεται η ευγενής και ως κερά ή απλούστατα ως γυνή του τάδε απαντά η αστή, με σημειωμένες συνήθεις πλαι στο ονόμα του άνδρα της το επάγγελμά του: γυνή ή χήρα του τάδε μαραγκού, μαρπτηρή, χρυσοχοΐ, ζυγούραφο. Η κατάληξη σε -πουλα του πατρωνυμικού θηλακού (Πατεροπούλα, Τζαγκαροπούλα) χρησιμοποιείται για την ανύπνιτρη και η κατάληξη του ανδρωνυμικού θηλακού σε -αίνα (Καλλέργανα, Βαρουχάνα) χρησιμοποιείται αντίστοιχα για την παντρεμένη. Η παιδική ήλικα διαρκεί ως τα 12 χρόνια, ενώ ως εντλικιώση ορίζεται στα 18, όποτε ο νόμος παρέχει στη γυναίκα το δικαίωμα να δικαιοπράτηκε. Παντρεύεται πολὺ μικρή, συχνά μικρότερη κι από τα 15 τα χρόνια. Η προκα, θερμός συνυπασμένος με την έννοια του γάμου, συνιστάται κυρίως σε κινητή περιουσία, χωρίς, όμως, να λειπουν από τα έγγραφα και μνείες

προικοδοτήσεων ακινήτων τα οποία, ωστόσο, περιέχονται κατά κανόνα στους άρρενες απογόνους της οικογένειας. Η παράδοση των προικων συνοδεύεται από έγγραφο εκτιμήσεως της αξίας των προικιζόμενων, τη λεγόμενη σήμα.

Κατά τη συνήθειαν της πατρίδος, όπως αναφέρεται σε προικούμφωνα του 16ου αι., η εκτίμηση γινόταν από εμπειρογνώμονες, διορισμένους είτε από την αυθεντία είτε από πρόσωπα που διάλεγαν οι συμβαλλόμενοι. Η Εργίνα Φιλημάνια, λ.χ., η κερά παπαδά Ρεοτήβαια, προφανώς ράφτρες ή μοδιτστρες, μαρτυρούνται σε στίμες του 16ου αι. ως σημαδόρισσες μπραπτικές, ικανές δηλ. λόγω πειρας να γνωμοδοτήσουν έγκυρα. Στη συνταξη του προικούμφωνου η παρουσία της μελλοντικής που έπερπετε να συμφωνήσει με τις διατάξεις ήταν απαραίτητη. Είναι γνωστό ότι ο γάμος, ακολουθώντας τα έθιμα της εποχής, γινόταν με συνοικείσιο κι οι συρρεντήτρες αναλόγωναν τις διατηρητικές μεταβολές. Μαλονότι σχετικές πληφροφορίες στα νοταριακά έγγραφα δεν υπάρχουν, χαρακτηριστική είναι η συμβολαιογραφική πράξη του 1419, συμφωνα με την οποία ο Γαβρήλης Γραδονίκος, κάτοικος του Χάνδαβη, εξουσιοδοτεί τον αδελφό του Μιχαήλ, κάτοικο του Χάνδαβα, και τον Αλέξανδρο Βαρβό, κάτοικο της Βενετίας, να του δρουν υψηλή κατά την κρίση τους. Εξετάζοντας τα προικούμφωνα και κυρίως τις εκτιμήσεις προικών, ο μελετητής εντυπωσιάσεται από τον πλούτο που ουσιώρεται προσδεδικτικά, χρόνο με χρόνα, στα σπίτια του αστικού πληθυσμού της Κρήτης. Τόσον ο αριθμός όσο και η ποικιλία των ειδών ρουσιχμάτων, οικοσκευής, εικόνων και κοσμημάτων απεικονίζεται στο συνόλο του το μεγέθος των οικονομικών διναντοτήτων που έχει η αστική τάξη. Ολλανδός περιηγητής του 17ου αι., γράφοντας για την πολυτέλεια της γυναικείας ενδυμασίας, σημειώνει ότι οι γυναικες στην Κρήτη φορούσαν φύστες από μετάξι και νταντέλλα πολύ λεπτή, ότι τα δάκτυλα των χεριών τους ήταν γεμάτα από διαμάντια, ενώ οι ίδιες στολίζονταν με μαργαριτάρια.

Φοιβουμενή το άιρον του πικρότατου θανατου, άλλοτε γιατί ήταν ήλικιμένη ή όρρωστη και άλλοτε γιατί ήταν εγγάστριος, η Κρητικά φρόντιζε, είτε πλούσια ήταν είτε φτωχά, να διορθώσει, όπως συνήθως μνημονεύονται τα έγγραφα, απαντά της τα πράγματα κινουμένα και ακινήτα κατά την όρεξη και διάθεσην της. Ανάμεσα στις πολλαπλές πληροφορίες, οι οποίες περιέχονται στα κείμενα

των διαθηκών, σώζονται και εκείνες που αναφέρονται στο στενό οικογενειακό περιβάλλον της γυναικάς. Πλάι στους άμεσους συγγενείς στους οποίους διαμορφεῖται τα υπάρχοντά της, μνημονεύονται η σαντολά, η συντέκνισσα, η νένα ή βυζαστρα, η αναθρέφητη, η κοπέλα ή δουλίς, ακόμα και η μοδιστρα. Όχι όμως, μόνον ως διαθέτρια, αλλά και ως εκτελέστρια διαβήθη ή και με την ίδιατη της έξουσιοδοτήριας και της έξουσιοδοτούμενης μαρτυρείται τη γυναικά στις νοταριακές πράξεις. Οι μνείες των γυναικών που κρέαρουν κουμέσους (επιπρόποαι) ή έξουσιοδοτούνται από τρίτους να δεχεντέρουν τα δικαιώματα τους είναι πραγματικά άφθονες, όπως άφονες είναι και οι αναφορές σε γυναίκες εκτελέστριες διαθηκών.

Με τη γυναικά, από την άλλη μεριά, χήρα και κρηδεμένη ανήλικη παιδιού σχετίζεται αξιόλογη σερά συμβολαιείς. Είναι οι περιφρέμιες συμβαδείς μαθητείας, όπου η χήρα μάνα συμβάλλεται με μάστορα και βάνει κοντά του για συγκεκριμένη χρονικό διάστημα το παιδί της, για να μάθει την τέχνη του τζαγγάρου, του υπαρτηρέου, του καλαφάτη κ.ά. Αναφέρεται ενδεικτικά το συμμυνητικό της Μαρίας, χήρας του μαϊστρο-Γεώργη Καρπούφου, πατημέτρου, η οποία βάνει το 1538 τον γιό της Νικόλα μαθητή στον μαϊστρο Στράτο Ρώσο, παρμπέρη, για χρόνους εννέα... να τόνει μανήνη την τέχνη του εις ο, πι κατέχει. Εκτός από τα παιδιά τα ευλογητικά, που προέρχονται από νόμιμο

6. Παραστατή ζεύγους αφιερωτών σε τοιχογραφία του ναού του Αγίου Ιωάννου (Διακούρι Μυλοπόταμου). GEROLA, Ο.Π., πιν. 11, εικ. 2.

3. Παράσταση δωρήτριας σε τοιχογραφία του ναού του Σωτήρος (Πλευρενιά Σελίνου).

GEROLA, *Monumenti Veneti*, τόμ. 2, πίν. 9, εικ. 1.

4. Παράσταση δωρήτριας μοναχής σε τοιχογραφία του ναού του Σωτήρος (Κακοδίκι Σελίνου). GEROLA, ο.π., πίν. 9, εικ. 2

5. Παράσταση δωρήτριας σε τοιχογραφία του ναού του Σωτήρος (Κούμια Αγίου Βασιλείου). GEROLA, ο.π., πίν. 12, εικ. 2

γάμο, τα νόθα (μπάσταρδα ή ναυουράλ) μνημονεύονται κι αυτά μαζί με τις μητέρες τους στα δικαιοπρατικά έγγραφα. Τα παιδιά αυτά δεν είναι καταδικαστά στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις. Η Ζαμπέττα, λ.χ. αρχόντιος του ποτέ ευγενή ἄρχο Γιάκωμο Κορνάρο, προκιάσει το 1572, με 6.000 υπέρπτυρα τη θυγατέρα ναυουράλ

του γιού της. Ο ευγενής ἀρχόντας, πάλι, Ανδρέας Κορνάρος του Φραντζέσκου αφήνει με τη διαθήκη του το 1583, 400 υπέρπτυρα της Ερήνης μητρός του μπασταρδού του, και δύο περιβόλια των δύο μπασταρδών του, παρά τις κάποιες αμφιδολίες που είχε για την πατρότητα (γη ενοι πατία μου, γράφει, γη δεν εναι). Διαφωτιστικά στοιχεία εντοπίζονται ακόμη στο νοταριακό υλικό για τα δικαιώματα της γυναικάς που ο ὄντρας την είχε εγκαταλείψει. Αξίζει ν' αναφέρεται για παρόδειγμα το έγγραφο του 1590, συμφώνα με το οποίο η Mattia από το χωριό Παρασπόρι, γυναικά του Αντζέλου Μπαρμπαρίου, παρουσιάζεται στον νοταρίο και αφού δηλώνει ότι ο σύζυγός της την είχε εγκαταλείψει άξιζει ν' αντήλικα ποιδιά και ότι περνούσε τον καιρό του διασκεδάζοντας στον Χανδάκα, εξουσιοδοτεί τα εξέδελφά της να απαιτησουν με ένδικα μέσα τη διατροφή, που είχε υπολαμβάνωσε ο ανδρας, να καταβάλλει τόσο για τη γυναικά δύο και για τα παιδιά του. Άν στα κείμενα των συμφωνητικών γάμων, των διαθηκών και των προκοσμημάτων η οικογενειακή εστία, πατρική ή αυτογνική, αποτελεί το επίκεντρο των ενδιαφερόντων της γυναικάς, στα έγγραφα των συμβάσεων εργασίας και των συνεταιρισμών της γυναικικής εμφανίζεται να δρα έξω από τον μικρόκοσμο του οικογενειακού της περιβάλλοντος. Στις συμβάσεις εργασίας με συμβα-

λόμενα μέρη γυναικες, όπου αναγράφονται οι όροι εργασίας, η διάρκεια και το ποσό της αντινομίας, μνημονεύονται τα ακόλουθα γυναικεία επαγγέλματα: η τροφός (*bailea, nutrix* ή *βασάστρα*), η υπηρέτρια (*lamenta*) η υφαντρα (*textrix*), η ράφτρα (*juraria*) η βυροδόμιψ (*pedellaria*), η τασαγύρισσα (*sutrix*), η ταθερνάρισσα (*tachemaria*). Ας προστέθουν σ' αυτά και τα επαγγέλματα της μαμψής και της πρακτικής ιατρού που επιστημαντούνται σε ποικίλες αφοράσεις του 15ου αι. Από τη σύγκριση, μια βάθη τις ενδείξεις των νοταριακών έγγραφων του 14ου αι., του μέσου επήισου μισθού μιας γυναικάς και ενός ανδρά που ασκούσαν το ίδιο επάγγελμα προκύπτει ότι η αμοιθή του τελευταίου ήταν πολὺ ωφέλοτέρη από την αντίστοιχη της γυναικάς. Μια υπηρέτρια αμοιθόταν με 4.2 υπέρπτυρα τον χρόνο, ενώ ένας υπηρέτης με 8,7 ή και 14,5 υπέρπτυρα, με διπλάσιο δηλ., και τριπλάσιο μισθό σε σχέση με αυτού που έπαιρνε η γυναικά. Από την άλλη, όμως, μεριά, υπήρχαν και γυναικεία επαγγέλματα που ήταν ακριβότελημένα. Η αμοιθή της βασάστρας π.χ. ήταν 15 περίον υπέρπτυρα τον χρόνο, ενώ ο ομέως κατώτερος μισθός, του σιδηρουργού, ήταν 12,5 υπέρπτυρα τον χρόνο. Λεπτομέρειες για τους όρους εργασίας της βασάστρας μας δίνει ανεκδότο συμφωνητικό του 1420. Η Σορία Μα ισαύραινα, κάτοικος Φλαμπανοχωρίου, προσλαμβάνεται για δύο

7. Παράσταση ζευγούς αφιερωτών σε τοιχογραφία του ναού της Παναγίας (Άλικον Αποκορώνου). GEROLA, ο.π., πίν. 8, εικ. 2

χρόνια από τον Θωμά Francesco, κάτοικο του Χάνδακα, ως βιβλιόταρη της κόρης του. Η Μουσούραια συμφωνεί να κατοικεί στο σπίτι του Francesco, να θηλάζει και να παιδαγωγεί την κόρη του *secundum usum bairularum*, έναντι αμοιθής 30 κρητικών υπερπύρων. Διευκρινίζεται, όμως, ότι αν το γάλα δεν επαρκέσει για τον θηλασμό του παιδιού σε δήλη τη διάρκεια της διετίας, τότε ο εργοδότης έχει δικαιώματα να λύσει τη σύμβαση εργασίας και να πληρώσει μόνο για όσο διάστημα κρατήσει ο θηλασμός. Από τις υπόλοιπες επαγγελματικές ασχολίες των γυναικών χωριστή μνεία πρέπει να γίνει για τις υφάντρες, για τις οποίες άφθονες είναι οι ειδήσεις των εγγράφων. Νοταριακές πράξεις των αρχών του 14ου αι. μνημονεύουν την Κωνσταντία Δρακοντίνα και τη Σοφία Παγκούπλα, οι οποίες αγοράζουν, μόνες τους ή συνεταιρικά, μετάπι οι οφείλουν να το εξοφλήσουν σε διάστημα 6 μηνών, ενεχυριάζοντας, συγχρόνως, την οικοσκευή τους. Σε σύμβαση, πάλι, μαρτίπεια του 1538, η Ανένδα, γυνή του κυρ Θεοδώρη Πατρινού, από το Εξαμήτρο του Χάνδακα, βάνει τη θυγατέρα της Κυριακή μαθήτρια για δύο χρόνια σε μαστίρισσα να της μάθει την ανυπανθρωπή του μεταξόνιο. Αλλά και σ' έναν άλλο τομέα, στον εμπορικό, η γυναικεία αναπτύσσει δραστηριότητα. Είτε μόνη της είτε συνεταιρικά, άλλοτε επενδύει σε τρίτους κεφάλαια προς εμπορικούς και άλλοτε ασκεί ή ίδια το εμπορικό επάγγελμα. Ενδιαφέροντα είναι τα ακόλουθα παραδείγματα: Το 1271, η Ευδοκία, χήρα του Ιωάννη Καλούδητη από τον Χάνδακα, παραχωρεί στον γιατρό της για ένα χρόνο 70 υπέρπυρα *ad negociandum et lucrandum*, με την υποχρέωση να της δώσει τα μισά κέρδη. Το 1301, ο νοτάριος Στέφανος Βόλη εμπιστεύεται χρηματικό ποσό στην Κυράννα Raphielino και στον γιατρό της Καβαλαρόπουλο ώστε να το εμπορεύεται *ad modum collegantie* (με το είδας δηλ. μετοχής εταιρείας).

Σημαντικά στο σύνολό τους από την άποψη του τρόπου κυλιφορίας του νομίσματος στα κλειστά οικονομικά συστήματα είναι τα έγγραφα που αναφέρονται σε γυναικείς δανειστριες, τα οποία χρονολογούνται από τον 13ο ήδη αι. και πολλαπλασιάζονται αριθμητικά στους επόμενους αιώνες. Τα δανεία χορηγούνται άλλοτε άποκα (*causa amoris*) και άλλοτε μέτοκο. Παράλληλα με τη διακίνηση χρηματικών ποσών οι γυναικείς συμβάλλουν και στη διακίνηση προϊόντων, δανείζοντας συχνά, μικρές ή μεγάλες ποσότητες σιταριού και κρασιού, που τους επιστρέφονται με τη

νέα παραγωγή. Έτσι, η Σοφία, χήρα του Θεοδώρου Καλυμνιού, δανείζει, το 1300, 300 μίστατα κρασί, με την υποχρέωση από την πλευρά του δανειστή να της επιστρέψει στα τέλη Σεπτεμβρίου μονστό, που θα μεταφέρει στο σπίτι της με δικά του έξοδα. Η Κυράννα Κασταμονίτανα, μεταπάτια (*venderigala*), δανείζει, το 1300, 8 μουζούρια σιτάρι και 15 μίστατα κρασί. Αναλόγω ενδιάφερον παρουσιάζει και η περίπτωση της Σοφίας, γυναίκας του Νικολάου Καρύδη, η οποία: το 1300, νοικιάζει για 5 χρόνια 100 πρόβατα έναντι επιστού εισοδήματος 16 υπερπύρων, 3 κανθίκων και 50 λιβρών τυρόπαγουλο.

Στην πελατεία των νοταρίων συγκαταλέγεται, τέλος, και μια άλλη κατηγορία γυναικών, οι γυναίκες μοναχές. Ως απλή καλογρία η εκπροσώπωντάς ως νοιμαγένη τη μοναστηριακή αδελφότητα, η γυναικαία που διδλέει το μοναχικό σήμα αγοράζει και ποιλά για λογαριασμό της μονής, νοικιάζει μοναστηριακά οικήματα ή μποτοποιεί την παραλαβή διάφορων δωρεών που σύμφωνα με την τελευταία θέληση είναι ευαεσθάνη κριστιανών πειρερχόνται στο μοναστήρι. Αδιλόγω, επίσης, είναι και τα έγγραφα που αναφέρονται σε συναλλαγές μοναχών και γυγράφων. Χαρκοπριτική είναι η περίπτωση της Εγγενίας Τραπεζοντιούπολης, καλύριας στο μοναστήρι του Αγ. Ιωάννη του Μεσαιωνικού του Χάνδακα, η οποία εξεφρέπει στη προϊόντα το υπόλοιπο της φωτιός της θυγαρέων Φραντζέσκου Καβερτζά που ζωγράφισε το πορτραίτο της εικόνα της Δευτέρας Παρουσίας. Μοναχές, έξαλλοι, διδάσκουν στοιχειώδη ργμάτων, πάινοντας ως αμοιβή ορισμένη μεριδή από τη εισοδήματα του μοναστηριού. Αν λόγω κανείς υπόψη του ότι σε πολλές νοταριακές πράξεις υπογράφουν αντί της γυναικάς διάφοροι συγγενείς, γιατί εκείνη δεν κατέχει να γραφεί, οι αρχαιεςς ειδικότητες που αναφέρονται σε δασκάλισσες-μοναχές είναι εξαιρετικά χρήσιμες για την πληροφόρηση μας προς το μορφωτικό επίπεδο της Κρητικής κατά την εποχή της βενετοκρατίας.

Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από τη σύντομη αυτή διαδρομή στο νοταριακό αρχειακό υλικό δίνουν μια αρκετά σαφή εικόνα της γυναικείας παρουσίας στη βενετοκρατούμενη Κρήτη. Οδηγούν, συγχρόνως, στη διαπιστώση ότι η Κρητικά στη διάρκεια της έντονης κατοχής δεν κινήθηκε μόνο στη στενά πλαίσια του οικογενειακού της πυρηνα, αλλά έλαβε ενέργο μέρους στις δραστηριότητες της οικονομικής ζωής, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη και εδραιώση των αστικών αειών στον τόπο της.

Βιβλιογραφία

Leonardo Marcello, notaio in Candia 1278-1281, a cura di M. CHIAUDANO e A. LOMBARDO, Venezia 1960.

M.I. MANOYLOUCA, Δύο πολιες κρητικες διαθήμες (1506, 1515) από τα νοταριακά κατάστημα της Βενετίας, «Κρητική Πραγματονομία» 3 (1963), 73-79.

K. Δ. MEPTZIOU, Κρητικά συμβόλαια των χρόνων της Ενετοκρατίας, «Κρητικά Χρονικά» 19 (1965), 111-145.

ZACCARIA DE FREDO, notaio in Candia (1352-1357), a cura di A. LOMBARDO, Venezia 1968.

I.P. KΙΣΗΗΡΑ, Η σύμβαση μοθητείον εν τη βενετοκρατούμενη Κρήτη, (Μετ ανεκδότων εγγράφων εκ του Archivio di Stato di Venezia), Athènes 1968.

ELISABETH SANTSCHI, Contrats de travail et d'apprentissage en Crète vénitienne au XVIe siècle d'après quelques notaires, «Revue suisse d'histoire» 19 (1969), 34-74.

PIETRO PIZZOLO, notaio in Candia (1300), a cura di S. CARBONE, τόμ. 1, Venezia 1978.

W.F. BAKKER - A.F. VAN GEMERT, Oι διαθήμες του κρητικού νοταρίου Αντώνιου Γιαλέδη (1529-1532), «Κρητογλώ» 6 (1978), 5-90.

ROSEMARY E. BANCROFT - MARCUS, Women in the Cretan Renaissance (1570-1669), «Journal of Modern Greek Studies» 1 (1983), 19-38.

ΧΡΥΣΑΔΑ Α. ΜΑΛΤΖΟΥΖΗ, Η παρουσία της γυναικαίς στις νοταριακές πράξεις της περιόδου της βενετοκρατίας, «Κρητολογία» 16-19 (1984), 62-79.

The Woman in the Venetian Ruled Crete

Chr. Matzouzou

The woman's status in the Venetian ruled Crete has not become as yet the subject of a composed study, although a great number of significant data have come to light through the systematic, especially in recent years, publication of the archival material preserved in Venice.

This article does not seek to study thoroughly the topic, but to compile in a general frame-work the various information supplied by the notarial sources, published or unpublished, on the woman's life and activities in Crete during Venetian occupation. On the base of this material it becomes apparent that although the Medieval society did not treat equally women and men, the Cretan woman living in an area where the urban values were well established, succeeded to participate actively in the financial activities of her community, thus contributing decisively in the creation of a flourishing urban class as it was crystalized in Crete during the Venetian domination.